

LUNDS
UNIVERSITET

Vilken roll har internet i demokratiseringsprocessers olika steg?

En analys av internets påverkan på demokratiseringsprocesser i Tunisien, Egypten och Bahrain under
den Arabiska Våren

Adrian Ganic
Axel Mårtensen

Abstract

Syftet med denna uppsats är att utveckla befintliga förklaringar till internets roll i de olika stegen i en demokratiseringsprocess – liberalisering, transition respektive konsolidering. Detta görs genom en analys av demokratiseringsprocesser i Tunisien, Egypten och Bahrain under den arabiska våren, samt med hjälp av teorier om internets påverkan på det moderna samhället. Dessa är formulerade av Manuel Castells, Evgeny Morozov och Howard och Hussain. Vår analys visar att internet i sig självt inte är en bidragande faktor för demokratisering, utan spelar olika roll i varje fas. I (den indirekta) liberaliseringsfasen fungerar internet som en plattform för diskussion av faktorer för demokratisering – såsom socioekonomisk ojämlikhet eller korruption. I transitionsfasen blir internet en plattform för mobilisering genom en centralisering av viljor, vilket skapar en social rörelse. I konsolideringsfasen återgår internet, genom främjandet av demokratiska värden, till en plattform för deliberation. Vi har även presenterat två fenomen, utvunna ur empiriska iakttagelser och teoretiska resonemang. Det första väljer vi att definiera som *auktoritär diffusion* och innebär att auktoritära stater kan dra lärdom av hur tidigare regimer har agerat i en demokratiseringsprocess. Det andra fenomenet kallar vi för *indirekt liberalisering* och kan beskrivas som att internet, på grund av att regimens meningsmotståndare får tillgång till en kommunikationskanal där de kan föra deliberativa samtal oavsett regleringar, leder till en ökad kommunikationsfrihet. En process som vi menar startar när en regim investerar i IT och telekom-infrastruktur – vilket leder till att en omedveten liberaliseringsfas inleds.

Nyckelord: Demokratiseringsprocess, internet, auktoritär diffusion, indirekt liberalisering, Arabiska Våren

Antal ord: 9473

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Disposition	1
1.2 Syfte och frågeställning	2
2 Metod	3
2.1 Avgränsning och val av fall	3
2.2 Val av teoretiskt ramverk	4
2.3 Val av material och källkritik	4
2.4 Operationalisering av begrepp	5
3 Teoretiskt ramverk	7
3.1 Castells Nätverksteori	7
3.1.1 Meningsskapande	7
3.1.2 Sociala rörelser i det moderna samhället	8
3.2 Morozovs internetillusion	9
3.3 Howard och Hussains fem faser	10
4 Hypotes	11
5 Empiri	12
5.1 Demokratiseringsprocessen i Tunisien	12
5.1.1 Liberalisering- och transitionsfas	12
5.1.2 Konsolidering	13
5.2 Demokratiseringsprocessen i Egypten	14
5.2.1 Liberalisering- och transitionsfas	14
5.2.2 Egypten efter Mubaraks fall	15
5.3 Demokratiseringsprocessen i Bahrain	16
5.3.1 Liberalisering- och transitionsfas	16
5.3.2 Bahrain efter protesterna	17
6 Analys och diskussion	19
6.1 Varför är deliberation viktigt för demokrati?	19
6.2 Liberalisering	21
6.2.1 Morozovs paradox	21
6.2.2 Yttre faktorerers roll i liberaliseringsfasen	23
6.3 Transition	23
6.3.1 Internets mobiliseringskraft i transitionsfasens inledande steg	23
6.3.2 Yttre faktorerers nyckelroll i transitionsfasens följande steg	24
6.4 Konsolidering	26
6.4.1 Internets roll i konsolideringsfasen	26
6.4.2 Fallen Egypten och Bahrain	27
6.5 Indirekt liberalisering och auktoritär diffusion	27
7 Slutsats	30
8 Referenslista	32

1 Inledning

Under tidigt 2010-tal ansågs internet vara en central faktor för regimskiften i länder såsom Egypten, Libyen, Tunisien och Jemen. Under åren efter den Arabiska Våren har det dock visat sig att internet inte nödvändigtvis behöver leda till demokratisering, vilket har illustrerats av bland annat den misslyckade “twitterrevolutionen” i Iran.

På grund av denna utveckling har det inom forskningsområdet uppstått frågor om internets påverkan på den Arabiska Våren verkligen var så stor som forskare tidigare trott. Är internet i sig självt en drivande faktor för demokratisering eller bidrar den unga kommunikationskanalen på andra sätt, exempelvis som kanal för diskussion eller mobilisering? Vi har valt att undersöka detta genom att analysera internets påverkan på demokratiseringsprocesser i Tunisien, Egypten och Bahrain under 2009-2018.

1.1 Disposition

Studien tar sin början i en presentation av syfte och frågeställning. Sedan följer en beskrivning av studiens metodologi, där val av material, källkritik, fall, teori och avgränsning motiveras. Därefter behandlas studiens teoretiska ramverk, bestående av Manuel Castells nätverksteori, Evgeny Morozovs internetillusion och Philip Howard och Muzammil Hussains fem faser för internets påverkan på demokratiseringsprocesser. Därefter presenteras studiens hypotes, och i det efterföljande empiriska avsnittet presenteras händelseförloppen som beskriver demokratiseringsprocessen i Tunisien, Egypten och Bahrain under tidsperioden för studien.

Vidare förs en diskussion kring och analys av studiens teoretiska och empiriska material. Avsnittet är uppdelat efter demokratiseringsprocessens tre faser, för att enklare kunna illustrera internets påverkan på varje steg. Under rubriken “indirekt liberalisering och auktoritär diffusion” introduceras två nya fenomen, utvunna ur empiriska iakttagelser och teoretiska resonemang. Studien avslutas med slutsatser utifrån det analyserade materialet, vilka återkopplas till syfte, frågeställning och hypotes.

1.2 Syfte och frågeställning

Internet har i litteraturen blivit tillskriven en enorm potential som verktyg för politiska ändamål. Dess påverkan på auktoritära stater är ett relativt nytt forskningsområde och därmed ett område utan någon övergripande konsensus. Syftet med denna uppsats är att utveckla befintliga förklaringar till internets roll i de olika stegen i en demokratiseringsprocess. Det ämnar vi göra genom att använda oss av teorier om internets påverkan på det moderna samhället, formulerade av Castells, Morozov och Howard och Hussain. De nämnda forskarnas teorier kan användas för att förklara internets påverkan på demokratiseringsprocessens tre steg: liberalisering, transition, respektive konsolidering. Vi konstaterar att teorierna formulerade av Castells och Morozov bär på vissa skiljelinjer i sin syn på internets roll i liberaliseringsfasen, vilka vi redogör för i avsnitt 6.2 och motiverar varför dessa inte påverkar vår analys (Ekman – Linde, 2014, s.18). Med detta i åtanke väljer vi att formulera vår frågeställning på följande sätt: *vilken roll har internet i demokratiseringsprocessers olika steg?*

2 Metod

I detta avsnitt ämnar vi redovisa och förklara vårt metodologiska tillvägagångssätt. Studien är av teoriutvecklande komparativ karaktär, som med hjälp av en olika utfalls-design ämnar fördjupa förståelsen för internets påverkan på och roll i en demokratiseringsprocess olika steg – liberalisering, transition och konsolidering. Dessa ligger till grund för studiens utformning och kommer utgöra strukturen för vår analys. Det empiriska underlaget bygger på länderna Bahrain, Egypten och Tunisien, som alla genomgått politiska förändringsprocesser framkallade av sociala rörelser under samma tidsperiod, men med olika utfall (Esaiasson et al., 2017, s.63, 114).

2.1 Avgränsning och val av fall

Studien är avgränsad till tidsperioden 2009-2018, med undantag för ett fåtal historiska skeenden som är centrala för vår analys. Dessa motiveras löpande. Val av fall grundar sig i att länderna ligger inom samma geografiska område och det faktum att internet har varit en central aspekt i deras försök till demokratisering under den Arabiska Våren (Castells, 2015; Morozov, 2011; Howard – Hussain, 2017). Det som skiljer fallen åt – och gör att vår studie blir av mest-olika karaktär – är att ländernas demokratiseringsprocesser är olika långt gångna (Esaiasson et al., 2014, s.117-120).

Demokratiseringsprocesser kan vara komplexa och med stor sannolikhet är det mer än en förlösande faktor som skapar incitament för förändring. Vi, likt Castells (2015, s.223,226-227), vill dock hävda att det går att separera internet som kommunikationskanal från dessa utlösande faktorer – exempelvis socioekonomisk ojämlikhet eller korrupcion. Orsakerna till det som framkallar en demokratiseringsprocess studeras således inte, eftersom internets i vissa av demokratiseringprocessens faser används som forum för diskussion av faktorer – exempelvis genom, om möjligt, regimkritiskt politiskt bloggande – och inte som anstiftare, eller kreatör av dessa faktorer.

Vi valt att utgå från en abstrakt forskningsfråga, utifrån vilken vi ämnar dra generella slutsatser. Detta för att uppnå en högre extern validitet. De utvalda empiriska fallen är endast ett sätt att empiriskt identifiera internets påverkan på demokratiseringsprocessens olika steg.

2.2 Val av teoretiskt ramverk

Efter en forskningsöversikt på området för studien har vi identifierat Castells och Morozov som inflytelserika tänkare med, som vi ser det, kompletterande teorier. Vi tror att dessa tänkares teorier tillsammans kan ge en mer rättvis bild över internets påverkan på demokratiseringsprocessen i de valda fallen. Genom att använda båda teoretikers tankar och komplettera dessa med Howard och Hussains djupare analys av hur internet bidrar till demokratisk utveckling i auktoritära stater, ges vi större möjligheter att utveckla generell förståelse för internets roll i demokratiseringsprocesser.

2.3 Val av material och källkritik

Uppsatsens underlag bygger huvudsakligen på sekundärkällor i form av aktuella akademiska artiklar och studier som diskuterar internets roll under den Arabiska Våren. Studiens använda vetenskapliga artiklar och böcker har valts ut för att de diskuterar just internets påverkan på den Arabiska Våren och inte endast beskriver händelseförloppet eller analyserar det utifrån andra utgångspunkter. Till varje empiriskt exempel har vi använt oss av akademiska studier som fokuserar på internets påverkan på det specifika fallet. Dessa kompletteras sedan med böcker som diskuterar internets roll i den Arabiska Våren i mer abstrakta termer. Vi ämnar med hjälp av detta material hitta nya infallsvinklar som kan tydliggöra och fördjupa förståelsen för internets påverkan på demokratiseringsprocesser. Artiklarnas innehåll kompletteras med demokratirapporter från Sveriges Utrikesdepartement, vilka ger en bild av respektive lands demokratiska utveckling efter det att protesterna antingen slogs ner eller lyckades.

För att vidga möjligheterna att dra bredare slutsatser, vilket begränsas av att bara använda sig av akademiska studier, innehåller varje empiriskt avsnitt även statistik och data som synliggör internetfrihet samt demokratiska fri- och rättigheter i respektive analyserat fall. Datan är hämtad från Freedom House-mätningarna "Freedom of the World" och "Freedom on the Net" från år 2011, 2012 och 2018. Poängsystemet för Freedom on the Net är på en skala från (mest fritt) 0-100 (minst fritt) och består av tre variabler: *Hinder för tillgång*, vilken syftar till kostnaden för bredband, datorer, mobiltelefoner och annan teknik som

behövs för att medborgare ska kunna ha tillgång till internet. Även en regims medvetet uppsatta hinder för tillgång ingår. *Begränsning av innehåll* beskriver i vilken utsträckning staten censurerar eller blockerar hemsidor på nätet. *Överträdelser av användares rättigheter* härleds utifrån en stats övervakning, förföljelse och förtryck av individer som uttrycker sig kritiskt på internet. Viktigt att beakta är att mätningar som presenteras baseras på data från föregående år (Freedom House 1, 2018).

Anledningen till varför en närmare förklaring av Freedom of the World-rapporten inte ges är för att vi enbart kommer resonera kring de olika underkategorierna i Freedom on the Net. Freedom of the World används endast för att kategorisera våra valda fall som antingen en demokratisk eller auktoritär stat.

För att kunna resonera djupare kring internets roll i demokratiseringsprocessens konsoliderande steg använder vi oss av en metaanalys, byggd på 36 studier och fler än 170 variabler. Analysens syfte är att tydliggöra sambandet mellan användandet av sociala medier och politiskt deltagande. Då delar av analysen bär på bristfällig signifikans har vi valt att enbart inkludera den del av undersökningen med hög signifikansnivå – vilken synliggör relationen mellan aktiviteter på sociala plattformar och nivån av engagemang i civilsamhället (Boulianne, 2015, s.534-535).

2.4 Operationalisering av begrepp

Uppsatsen använder sig av Nadia Urbinatis definition av *demokrati*, vilken säger att demokrati är ett statsskick styrt av åsiktsskillnader. Dessa verkar genom vissa procedurer och inom ett system med ett säkert och stabilt rättsväsende, där makten är fördelad mellan ett antal olika politiska institutioner. Studien kommer inte använda sig av begreppet hybrid-regim, eftersom samtliga empiriska exempel innan den arabiska våren var auktoritära stater (Freedom 2, 2011; Freedom House 3, 2011; Freedom House 2, 2012). Begreppet är således inte relevant för studien. Med detta i åtanke definieras en *auktoritär stat* som en stat som inte uppnår Urbinatis demokratidefinition (Urbinati, 2014, s.9).

Ytterligare begrepp som kommer användas genomgående i denna text är social rörelse, mobilisering och nätverk. Castells menar att människor är organiserade i olika nätverk och att dessa nätverk kämpar om makt i samhället genom att försöka ändra andra nätverks intressen till intressen som tjänar det egna nätverket. Med detta konstaterande i beaktning går det att definiera ett *nätverk* som: alla former av organisationer, system och associationer där människor samverkar, oberoende av fysisk kontakt. Castells fastställer sedan, separerat från sin beskrivning av ett samhälles maktförhållande, att internet gör det möjligt att mobilisera nätverk för att skapa sociala rörelser på ett mer effektivt sätt än tidigare. Det går därför att argumentera för att *mobilisering* innebär en gemensam koordinering av och samarbete mellan olika typer av nätverk, vilka verkar mot mer eller mindre gemensamma mål. Castells definierar en *social rörelse* som en fredlig, ledarlös, horisontellt organiserad konstellation av olika nätverk, vars mål är att förändra samhällsstrukturen och vars grundtankar ofta skapas på internet, men manifesteras först när rörelsen uttrycker sig i den urbana sfären. Med den *urbana sfären* menas det fysiska rum där sociala rörelser opererar, främst genom att ockupera symboliska och kulturella byggnader eller torg (Castells, 2015, s.1-3,249-255; Castells, 2011, s.1).

Vidare definieras begreppet *demokratiseringsprocess* som processen när en stat går från någon form av auktoritärt styre till en demokrati. Denna övergång kan delas upp i tre övergripande faser, i följande kronologiska ordning: liberalisering, transition och konsolidering (Ekman – Linde, 2014, s.18). Med *liberalisering* menas en minskning av det politiska förtrycket och en ökning av civila fri- och rättigheter för en stats medborgare, exempelvis genom att större yttrandefrihet ges till den politiska oppositionen. Det går att definiera *transition* som intervallet mellan två politiska regimer. Transitionsstadiet är över först när en ny regim är installerad eller en ny konstitution är inrättad. *Konsolidering* innebär att den nya demokratin övergår till en institutionaliserad och effektiv demokrati med ett stabilt politiskt klimat (Ekman – Linde, 2014, s.19,27-29,82).

3 Teoretiskt ramverk

Nedanstående avsnitt presenterar studiens teoretiska ramverk.

3.1 Castells Nätverksteori

3.1.1 Meningsskapande

För att förstå Castells teori kring internets roll som möjliggörare för demokratisk utveckling behöver författarens syn på de olika maktförhållandena som präglar ett samhälle tydliggöras. Castells menar att alla människor på olika sätt organiserar sig i nätverk och att dessa nätverk konkurrerar om att försöka ändra andra nätverks intressen till att tjäna det egna nätverkets. Detta är, menar Castells, en central aspekt i ett samhälle, eftersom de statliga institutionerna är skapade och upprätthållna för att tjäna de nätverk som har makt, då de med störst resurser får möjlighet att påverka utformningen av strukturer (Castells, 2011, s.1-3).

Castells hävdar att makt i nätverkssamhället utövas genom *meningsskapande* – en stat bestämmer agendan och på så sätt styr den vad medborgarna kan diskutera i den offentliga sfären – med hjälp av kommunikationsnätverk såsom massmedia. En stat blir legitim inte endast på grund av sitt monopol på legitim användning av våld, utan genom kombinationen av våldsmonopol och – innan internet – monopol på meningsskapande. Det är mycket enklare och mindre kostsamt i termer av resurser och anseende att forma medborgarnas tankar kring de statliga institutionerna än att, genom användning av våld, tvinga medborgarna att lyda dem (Castells, 2011, s.5,7; Castells, 2015, s.2,5).

Castells belyser vikten av det deliberativa samtalet i den offentliga sfären för en fungerande demokrati. I denna *offentliga sfär* kan medborgarna diskutera och, om statskicket tillåter, protestera mot de dominanta nätverkens handlingar. Internets uppkomst har radikalt förändrat det som Castells menar är en statlig vertikal beslutsprocess – olika elitnätverk sätter agendan och bestämmer således vilka ramar medborgarna kan tänka inom. Internet är en autonom kommunikationskanal med en horisontell kommunikationsprocess, vilket betyder att medborgarna själva kan bilda sig uppfattningar om fler olika saker samtidigt, fritt från de statliga institutionerna och de etablerade kommunikationsnätverkens inblandning. Det här kallar Castells för *mass-självkommunikation* och menar att medborgarna, med hjälp av

digitala nätverk, har en mycket större chans att få sina röster hörda i den offentliga sfären än tidigare – eftersom staten inte längre har monopol på meningsskapande. Konstaterandet att internet är en autonom kommunikationskanal är däremot, vilket Castells erkänner, inte absolut. Digitala nätverk besitter ingen egen makt utan är beroende av andra aktörer för att kunna verka. Staten kan agera som en form av dörrvakt, exempelvis genom att blockera vissa hemsidor (Castells, 2015, s.5-9; Castells,2011, s.10-11).

3.1.2 Sociala rörelser i det moderna samhället

Sociala rörelser är de aktörer som verkar för att förändra nätverkssamhället. De använder sig av en *autonom* kommunikationskanal – en kanal som låter en social aktör ta beslut som är centrerade kring det egna intresset, oberoende av de statliga institutionerna – som har möjlighet att utmana de traditionella kommunikationsnätverken och de statliga institutionerna. Det är så Castells beskriver sociala rörelsers roll i det moderna samhället; och även om det inte är de trådlösa kommunikationsnätverken, internet, som skapar sociala rörelser, så kan dessa inte finnas utan internet. Castells menar att de flesta moderna sociala rörelser delar ett antal karaktärsdrag (Castells, 2015, s.13,15,223-227,249,258-259).

Tankarna i en modern social rörelse föds alltid på internets sociala nätverk, där människor kan mass-självkommunicera och inte behöver ta till sig av statens meningsskapande. En social rörelse går från teori till praktik när den uttrycker sig i den urbana sfären, främst genom att ockupera offentliga platser såsom symboliska torg. Sociala rörelser uppkommer spontant, oftast utlösta av ilska efter att en politisk händelse har bevisat, en gång för alla, att maktstrukturen i samhället är korrupt eller orättvis. På grund av detta finns det inte någon maktstruktur inom sociala rörelser – en social rörelse har en horisontell maktstruktur och kommunikationsprocess (Castells, 2015, s.249-250,253).

Sociala rörelser är nätverk bestående av flera olika nätverk. Dessa nätverk kan vara både digitala och fysiska. På grund av att denna organisering behöver sociala rörelser inte ha en central ledare eller ledargrupp. Rörelsens kraft ligger inte i enskilda aktörer, utan i den gemensamma koordinationen mellan de olika nätverken – det vill säga: en social rörelsens kraft ligger i dess mobiliseringsförmåga. Dessa olika nätverk har sedan olika mål och motiv,

och det enda som de har gemensamt är att deras mål ofta handlar om att medborgare ska kunna bestämma över sina egna liv (Castells, 2015, s.250-252).

En social rörelse måste enligt Castells definition vara fredlig, då sammanslutningar som brukar våld till slut kommer bilda olika grupperingar som slåss om kontroll över staten. En sådan maktkamp resulterar i att rörelsen förlorar sin horisontella deliberationsförmåga och den sociala rörelsen upplöses därmed per definition (Castells, 2015, s.253-255).

3.2 Morozovs internetillusion

Morozov utgår från maktstrukturerna och uppdelningen mellan öst och väst i sin analys, vilken tydligt kritiserar den västerländska synen på demokratiutveckling med internet som hjälpverktyg. Ett resonemang som motiveras med hjälp av två iakttagelser (Morozov, 2011, s.45).

Den första iakttagelsen författaren gör uttryck för är den övertro policyskapare i väst har på internets kraft i rollen som demokratins förkämpe. Morozov uttrycker oro för att demokratifrämjande aktörer på nätet i länder med auktoritärt styre ignorerar farorna med internets deltagande och mobiliserande krafter – vilka inte bara behöver gynna demokratiförespråkare, utan även moderna auktoritära regimer. Eftersom auktoritära stater ofta lägger omfattande kraft och resurser på att begränsa det offentliga samtalet för att styra informationsflödet, är det naivt att tro att det fria internetforumet skulle vara ett undantag för förtryck om det visar sig vara ett hot (Morozov, 2011, s.47-49).

Morozov menar att de som tror att internet kan bryta det statliga kommunikationsmonopolet i auktoritära stater har fel. I modern tid kan det snarare stärka regimens grepp runt ordningen i ett land. Med internet tillåts inte bara samtal mellan demokratiförespråkare utan också spårning av oliktankande, effektiv spridning av propaganda och övervakning. Därmed kan internet paradoxalt nog, sett till internets "förväntade" effekt, bli demokratins största motståndare (Morozov, 2011, s.11, 47).

Författarens andra iakttagelse symboliserar missförståndet att internet är demokratifrämjande oavsett kontext och förutsättningar. Ett resonemang som dras steget längre när Morozov menar att internet inte alls är en autonom plats för politisk diskussion, eftersom den även i demokratiska länder regleras av staten (Morozov, 2011, s.16-18).

Morozov lyfter internets mobiliseringskraft som betydande faktor för demokratisk utveckling. Han menar att de många möjligheterna för diskussion via internet sänker trösklarna för politiskt deltagande och gör det enklare än någonsin för likasinnade att organisera sig, men ger också auktoritära regimer nya möjligheter att effektivt kunna spåra och förfölja dessa individer (Morozov, 2011, s.51-52, 361-363).

3.3 Howard och Hussains fem faser

För att stärka våra teoretiska antaganden använder vi oss av *Howard och Hussains fem faser* för internets påverkan på den Arabiska Våren. Dessa kommer här att redogöras för i kronologisk ordning.

Den första fasen kallas för *förberedelsefasen* och beskrivs som att politiska aktivister använder internets sociala nätverk på sätt som gör att de kan hitta likasinnade, identifiera sig med varandra och sedan föra deliberativa samtal på nätet om regimens orättvisor. *Antändningsfasen* innebär att en specifik händelse, som belyser regimens förtryck, inträffar och inte rapporteras av statliga kommunikationsnätverk – istället sprids den digitalt. I *protestfasen* övergår tankar till handling och en social rörelse skapas. Denna sociala rörelse ockuperar offentliga platser, men koordineras på nätet. Sedan följer en *internationell fas*, där en social rörelse använder digitala nätverk för att få internationella aktörers uppmärksamhet – främst internationella medier och utländska regeringar. Howard och Hussains sista fas benämns som *avgörandefasen*. En ökning av det internationella trycket tvingar regimen eller andra intressenter att agera, vilket antingen resulterar i regimens överlevnad, fall, eller ett dödläge som till slut leder till inbördeskrig (Howard – Hussain, 2013 kap 1 s.11; Howard – Hussain, 2013, kap 6 s.3-4,25).

4 Hypotes

Vi vill hävda att internet kommer ha störst påverkan på demokatiseringsprocessens två första faser: liberalisering och transition. I liberaliseringsfasen tänker vi oss att internets roll som kanal för åsiktsspridning och deliberativa samtal över tid indirekt liberaliserar en auktoritär stat. Tankar, som senare kommer till uttryck i form av en social rörelse, ges en möjlighet att spridas på nätet.

Gällande transitionsfasen anser vi att internets roll kommer skifta från en deliberationsplattform till en kanal där olika nätverk kan koordinera sig för att gemensamt arbeta mot samma mål. Med andra ord: internets roll i demokratiseringsprocessens andra fas blir mobiliseringsfrämjande. I konsolideringsfasen menar vi att internets roll återgår till en plattform för deliberation, men inte spelar lika stor roll som i föregående två steg.

Vi tror även att auktoritära regimer från och med transitionsfasen kan lära sig av tidigare sociala rörelsers agerande i andra stater, även om dessa inte nödvändigtvis har för avsikt att inspirera andra. Ett fenomen som vi väljer att definiera som auktoritär diffusion – och som i så fall skulle betyda att, vilket Morozov hävdar, internet kan användas inte bara för att främja demokrati, utan även för att förtrycka den (Morozov, 2011, s.51-52)

5 Empiri

I detta empiriska avsnitt presenterar vi händelseförloppen som beskriver demokratiseringsprocessen i Tunisien, Egypten och Bahrain under tidsperioden för studien.

5.1 Demokratiseringsprocessen i Tunisien

5.1.1 Liberalisering- och transitionsfas

Den 17 januari 2010 tände gatuhandlaren Mohamed Bouazizi eld på sig själv utanför den lokala guvernörens kontor i den lilla staden Sidi Bouzid. Detta efter att hans fruktstånd blivit förstört av tunisiska myndigheter och Bouazizi själv blivit förnedrad av polis i samband med händelsen. Bilder på Bouazizis brinnande kropp spreds på internet och händelsen fick många tunisier att identifiera sig själva med torghandlaren och situationen han befunnit sig i. Tidigare hade kritik mot regimen kommit via bloggar, men på grund av att bilderna på Bouazizi distribuerades via sociala medier kom nu också kritiken mot regimen därifrån, i mycket större skala än tidigare. Genom spridningen av bilder och filmer på nätet förmedlades också tanken om att den tunisiska regimen var korrupt (Breuer et al., 2014, s.8-9; Castells, 2015, s.22-23; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.11-12).

Under de kommande veckorna spred sig protesten snabbt, främst tack vare tunisiens välutbyggda IT och telekom-infrastruktur¹ – och relativt sett stora mängd internetanvändare – vilket resulterade i att människor började ockupera gator och torg. Regimen svarade med ökat förtryck å ena sidan och en total kollaps av kommunikation å andra sidan. Bland annat blockerades webbsidor som demonstranterna hade använt sig av för att kunna koordinera sig, samtidigt som regimen själv inte uttryckte sig i någon kommunikationskanal (Breuer et al., 2014, s.13-14; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.4-5).

Under den Tunisiska revolutionen började protesten sprida sig via internet, men när staten började öka sin kontroll över internet var det internationella medier, Al-Jazeera i det här fallet, som fortsatte att sprida bilder och information genom tv-apparater. Det var alltså samarbetet mellan vanliga protesterande människor som uttryckte sig online, digitala

---

¹ IT och telekom-infrastruktur syftar till alla enheter använda för att överföra och ta emot elektronisk information (Freedom House 2, 2018).

aktivister – såsom politiska bloggare – och etablerade kommunikationsnätverk som kunde dela Bouazizis öde och efterföljande händelser med en stor del av den tunisiska befolkningen och på så sätt skapa en effektiv och omfattande social rörelse. En social rörelse vars tankar inte föddes på internet, men som spreds där. Detta, i kombination med Frankrikes tillbakadragande av sitt inofficiella stöd för regimen, tvingande den Tunisien diktator Ben Ali att avgå den 14e Januari 2011 och landet kunde nu påbörja konsolidering (Breuer et al., 2014, s.12-14; Castells, 2015, s.25-28; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.8, 11-12).

5.1.2 Konsolidering

Under 2014 inrättade Tunisien en ny konstitution, vilket innebar stora förändringar för landets statliga institutioner. Enligt denna separerades rättsväsendet från den exekutiva makten. Den exekutiva makten delades i sin tur mellan en folkvald president och ett demokratiskt valt parlament. Sedan revolutionen 2011 har Tunisiens civilsamhälle fått ett bredare utrymme för diskussion genom en hög grad av yttrande-, förenings- och mötesfrihet. Många organisationer deltar aktivt i främjandet av mänskliga rättigheter och samhällsdebatten i stort, något som sker till stor del i samarbete med myndigheter och regering. Det här har varit möjligt då fri media och åsiktsfrihet etablerats, samtidigt som staten drastiskt begränsat sin censur av internet (UD 1, 2017, s. 1-6; Freedom House 1, 2018).

Tunisien kategoriserades i Freedom House-mätningarna Freedom in the World 2011 och Freedom on the net 2011 som “inte fritt”. Gällande underkategorierna hinder för tillgång, begränsning av innehåll och överträdelser av användares rättigheter på nätet visar statistiken att Tunisien 2010 var en auktoritär stat. År 2018 är Tunisien rankat som “fritt” enligt Freedom in the World och “delvis fritt” enligt Freedom on the Net. Landet har förbättrat sitt resultat i samtliga underkategorier. Denna förändring illustrerar Tunisiens övergång från en auktoritär stat till en demokrati som påbörjat konsolidering (Freedom House 2, 2018; Freedom House 3, 2018; Freedom House 1, 2011; Freedom House 2, 2011).

5.2 Demokratiseringsprocessen i Egypten

5.2.1 Liberalisering- och transitionsfas

Den 25 januari 2011 samlades tusentals demonstranter på Tahrirtorget i Kairo för att tillsammans hedra minnet av den egyptiska medborgaren Khaled Said, som mördades efter att ha distribuerat filmer som avslöjat korruption inom den egyptiska poliskåren. Startskottet gick när en facebookgrupp i Saids minne startades och på kort tid samlade mer än 70 000 medlemmar, vilka uppmanades att demonstrera mot händelsen. Gruppen blev snabbt en samlingsplats för regimkritiska och ett skyltfönster för förändringen som snabbt spred sig över hela landet. Inspirerade av utvecklingen i Tunisien använde sig regimkritiska medborgare av flera olika digitala plattformar för att kommunicera med varandra. Bakom upproret stod inte bara händelsen som drabbade Said utan även andra socioekonomiska utmaningar som hög arbetslöshet, höjda matpriser och korruption. Internets organiserande och mobiliserande kraft skulle visa sig stark då president Hosni Mubarak bara 18 dagar efter att demonstrationerna börjat, den 11 februari 2011, skulle erkänna sig besegrad och avgå sitt ämbete (Castells, 2015, s.54-55; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.5-6).

Egypten, precis som Tunisien, hade tack vare statens tidiga satsningar på IT och telekom-infrastruktur en stark tradition av att diskutera den egyptiska regimen online, vilket fram tills demonstrationerna skedde främst i bloggform. Med internets nya möjligheter att genom sociala medier dokumentera, dela och diskutera händelserna i Egypten – som vid tidpunkten var ett av de bäst uppkopplade länderna i Arabvärlden – kunde nyheten om protesten snabbt spridas i hela landet och till omvärlden (El-Nawawy – Khamis, 2013, s.77-78; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.6).

I upproret mot den egyptiska regimen enades människor från bland annat olika religiösa grupper, något som hjälpte till att sprida informationen i andra forum än på nätet. Utanför moskéer och kyrkor fick även de som inte var uppkopplade ta del av det som dokumenterats och diskuterats via twitter, facebook och andra digitala plattformar. När regimen i slutet på januari, kort efter att demonstrationerna inletts, försökte blockera all typ av kommunikation via internet och mobiltelefoner för att tysta demonstranterna, kom dessa forum att spela en nyckelroll för fortsatt samordning av protester. Nu sökte sig fler människor till gatorna för att

protestera samtidigt som trycket från omvärlden ökade, mycket tack vare tv-kanalen Al-Jazeeras medierapportering. Det dröjde inte lång tid förrän internationella aktörer reagerade på regimens kontroversiella metoder och hjälpte till att bryta internetblockaden fem dygn efter att den startat. Bara dagar efter att blockaden upphävts ändrade egyptiska underrättelsetjänsten taktik och började använda samma sociala plattformar som upproren planerats på för att spionera och organisera motståndsaktioner (Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.7-8; Castells, 2015, s.58, 64).

5.2.2 Egypten efter Mubaraks fall

Tiden som följde Mubaraks avgång ägnades åt att förbereda ett nytt parlamentsval under ledning av de Väpnade Styrkors Högsta Råd, *SCAF*. Det nya parlamentets uppgift skulle bli att forma den nya konstitution som folket efterfrågat. Det första valet efter Mubaraks avgång hölls redan i början på 2012, men till följd av att valresultatet gav islamistiska partier majoritet i parlamentet lämnade oppositionen – liberaler, vänstern och kristna – utformningsarbetet av den nya konstitutionen. Tätt därpå ingrep landets högsta författningsdomstol, en institution från Mubaraks tid, och upplöste parlamentet genom att ogiltigförklara valresultatet (NE 1, 2019).

Ytterligare ett val hölls under samma år, där frihet och rättvisepartiets Mohammed Mursi stod som knapp segrare. Inte heller Mursi blev långvarig på posten. En stor del av den nya presidentens arbete präglades av en maktkamp mellan statsförvaltningen och militären, vilket till slut resulterade i ett militärt avsättande av Mursi. Sedan dess har det hållits två, enligt internationella människorättsorganisationer, bristfälliga val i Egypten. Dessa val benämns som bristfälliga främst på grund av att landet fortsätter begränsa civilsamhället och mediers utrymme att organisera och yttra sig. Sedan revolutionen har inga sociala plattformar blockerats, men ny skärpt lagstiftning, ökad censur och omfattande övervakning på nätet begränsar det fria samtalet online (UD 2, 2017, s.6, 9-10; NE 1, 2019).

Egypten kategoriserades i Freedom House-mätningarna Freedom in the World 2011 som “inte fritt” och Freedom on the net 2011 beskrev landet som “delvis fritt”. Gällande underkategorierna hinder för tillgång, begränsning av innehåll och överträdelser av användares rättigheter på nätet visar statistiken att egyptiska medborgare hade relativt stort

handlingsutrymme vid tidpunkten för mätningen. Sedan dess har utvecklingen varit negativ. År 2018 klassas landet enligt Freedom on the Net och Freedom of the World som “inte fritt”, med betydligt sämre värden i samtliga mätta kategorier. Denna försämring illustrerar Egyptens misslyckade övergång från en auktoritär stat till en demokrati, då man istället haft en tillbakagång i termer av mänskliga fri- och rättigheter (Freedom House 4, 2018; Freedom House 5, 2018; Freedom House 3, 2011; Freedom House 4, 2011).

5.3 Demokratiseringsprocessen i Bahrain

5.3.1 Liberalisering- och transitionsfas

Trots att majoriteten av befolkningen är shiamuslimer styrs Bahrain av en sunnimuslimsk elit och shiamuslimer innehar överlag inte samma fri- och rättigheter. I början av februari 2011 ockuperade demonstranter “Pärlrondellen” i Bahraíns huvudstad Manama. De flesta demonstranter var shiamuslimer och krävde lika rättigheter och jobbmöjligheter som landets sunnimuslimer. Värt att poängtera är det faktum att den bahraínska regimen aktivt stöds av Gulfstaternas samarbetsråd, *GCC*. Organisationens medlemsländer uttrycker sitt stöd för sunniregimen eftersom de inte vill att det shiamuslimska Iran ska få en starkare politisk position i den persiska viken (Al-Rawi, 2015, s.35-36).

Bahrain har en av mellanösterns mest välutvecklade IT och telekom-infrastruktur och även en stor mängd internetanvändare. Internets roll under demonstrationerna i Bahrain var initialt som en plattform där medborgare kunde uttrycka sitt missnöje, främst genom olika forum och youtube. Det var främst shiamuslimer som kommunicerade genom internet som ett sätt att kunna diskutera och upplysa om regimen förtryck – eftersom statlig media inte gjorde det. Detta missnöje ackumulerades över tid och uttryckte sig i form av en social rörelse från och med februari 2011. Demonstranter använde sig av av internet, precis som i Tunisien och Egypten, för att sprida sitt budskap och koordinera sig. När regimen svarade med att blockera IT och telekom-infrastruktur var det, till skillnad från i Tunisien och Egypten, framförallt den Iranska TV-kanalen Al-Alam – och inte det Qatar-ägda Al-Jazeera – som fortsatte att sprida protestens budskap i traditionell media. Så var fallet, enligt Al-Rawi, på grund av Qatars medlemskap i *GCC* (Al-Rawi, 2015, s.27-28,35-37; Freedom House 1, 2012; Howard – Hussain, 2017, Kap 1 s.8,10).

Till skillnad från Bouazizis självtändning i Tunisien och mordet på Said i Egypten föregicks inte de initiala protesterna i Bahrain av någon specifik händelse. Det var däremot först när regimstyrkor stormade rondellen den 14e Februari 2011 och dödade en demonstrant som den sporadiska protesten övergick till en social rörelse – med mål att störta regimen. Människor fortsatte, efter att bilder på händelsen spridits på nätet, att samlas vid Pärllundellen och den 17e februari dödades ytterligare fyra demonstranter. Med revolutionerna i Tunisien och Egypten i färskt minne var framförallt Saudiarabien, medlem i GCC, oroade för att den sociala rörelsen i Bahrain skulle lyckas att installera shiavänlig – och därmed Iranvänlig – regim i deras närområde. Med detta i åtanke valde GCC att skicka trupper till Bahrain den 14e maj 2011. Regimen i Bahrain införde dagen efter ett undantagstillstånd och kunde med hjälp av GCC-trupperna slå ner protesterna genom att bland annat arresteras oppositionspolitiker och skingra protesten vid pärltorget. Det officiella slutdatumet för demonstrationerna var den 18e Maj 2011 2011 (Al-Rawi, 2015, s. 26-27; Howard – Hussain, 2017, Kap 1 s.8).

5.3.2 Bahrain efter protesterna

Respekten för mänskliga rättigheter i Bahrain bedöms som fortsatt bristfällig och har successivt försämrats sedan den Arabiska Våren. Flera rapporter vittnar om tortyr av fängslade regimkritiker och rättighetsaktivister. Politiska partier är förbjudna och det civila samhället är strikt begränsat. Kungen Hamad Al Khalifa innehar den verkställande och lagstiftande makten, samt ett starkt inflytande över landets dömande instanser (UD 3, 2017, s.2-4).

Efter protesterna i Bahrain blockerade staten många hemsidor som demonstranterna använt sig av för samordning. Regimen har även tagit till nya metoder i arbetet med att diskreditera oliktankande genom att anställa människor som sprider falsk information på internet. Det finns även flera uppgifter om att personer förföljts och frihetsberövats efter regimkritiska uttalande på twitter och andra digitala plattformar (Freedom House 1, 2012; UD 3, 2017, s.9).

Bahrain kategoriserades 2012 som “inte fritt” av både Freedom in the World och Freedom on the Net. Även år 2018 benämns landet som “inte fritt” av båda rapporter. Gällande underkategorierna hinder för tillgång, begränsning av innehåll och överträdelser av

användares rättigheter på nätet har samtliga försämrats från 2012 till 2018. Bahrain är idag en auktoritär stat med ett noggrant övervakat internet (Freedom House 1, 2012; Freedom House 2, 2012; Freedom House 6, 2018; Freedom House 7, 2018; UD 3, 2017, s.9).

6 Analys och diskussion

I följande avsnitt kommer vi analysera och diskutera studiens teoretiska ramverk och empiriska underlag utifrån två antaganden: (1) En auktoritär stat vill alltid behålla sin makt och har per definition alltid våldsmonopol. Castells och Morozov menar att en stat per definition även har monopol på eller stort inflytande över meningsskapandet i ett samhälle (Castells, 2011, s.5,7; Morozov, 2011, s.51). (2) Att internet i en stat är uppkopplat mot omvärlden.

Med yttre faktorer menas faktorer utanför internet i sig självt, exempelvis nyhetsrapportering från internationella medier.

6.1 Varför är deliberation viktigt för demokrati?

Urbinati definierar demokrati som ett statskick styrt av åsiktsskillnader. Dessa åsikter kommer till uttryck genom en fri och pluralistisk offentlig sfär, där alla medborgare – i teorin – har lika stor möjlighet att få sin röst hörd, en horisontell beslutsprocess. Politiska åsiktsskillnader som kommer till uttryck och diskuteras, mer eller mindre fritt, i den offentliga sfären definierar vi som *deliberation* eller det *deliberativa samtalet*. I auktoritära stater är den offentliga sfären begränsad genom censur och statlig kontroll över informationsspridning, vilket strider mot Urbinatis krav på styre genom åsiktsskillnader. Regimen, med hjälp av sin kontroll över dagordningen och de statliga institutionerna, kan fatta beslut som sedan förmedlas ner till folket – den politiska beslutsprocessen blir vertikal istället för horisontell (Breuer et al., 2014, s.6; NE 2, 2019; Urbinati, 2014, s.9,131-132).

Castells för, likt Urbinati, ett resonemang kring vikten av en pluralistisk offentlig sfär. Han anser att det inte är fördelaktigt för en demokrati om en aktör eller ett begränsat antal aktörer kontrollerar en stor mängd av ett samhälles inflytelserika nätverk – eftersom det riskerar homogenisera ett samhälles agendor och på samma sätt som Urbinati beskriver det, bidra till att beslut som tas saknar folklig förankring. Castells stipulerar därför att utformningen av staten är viktig (Castells 2015, s.5; Urbinati, 2014, s.132-135).

Vidare hävdar Castells att internet som autonom kommunikationskanal – en kanal som ger en social aktör kapacitet att ta beslut som är centrerade kring det egna intresset, oberoende av de statliga institutionerna – skiljer sig från andra kanaler, eftersom medborgare tillåts forma sina egna åsikter genom att mass-självkommunicera. Därmed går det att komma runt statens kontroll av meningsskapandet. Denna autonoma form av åsiktsbildande främjar det deliberativa samtalet och sänker tröskeln för politiskt deltagande. Även Morozov diskuterar hur internet ger ökad möjlighet till politiskt deltagande och vilka positiva effekter det kan få för demokratisk utveckling. Samtidigt påpekar han att internet inte alls är en autonom kommunikationskanal, eftersom stater har inflytande över innehållet; samt att den ökade tillgängligheten inte bara gynnar demokratiförespråkare, utan även ger regimer nya möjligheter att kontrollera, spåra och på så vis förtrycka meningsmotståndare (Breuer et al., 2014, s.3; Castells 2015, s.6-7; Morozov, 2011, s.13, 16-18).

Det kan argumenteras för att det finns en tydlig skiljelinje mellan Castells och Morozovs syn på internet som deliberationsplattform. Castells menar att internet i sig självt är autonomt, men att digitala nätverk inte har någon egen makt utan är beroende av att de aktörer som kontrollerar IT och telekom-infrastrukturen – en form av dörrvakter. I auktoritära stater är det i regel staten som, genom att exempelvis bestämma vilka hemsidor som blockeras, agerar dörrvakt. Morozov hävdar å andra sidan att internet aldrig kan definieras som helt autonomt, eftersom det även i demokratiska stater finns regleringar kring det. Dessutom menar han att även auktoritära stater kan använda sig av internet på ett effektivt sätt, exempelvis genom att sprida propaganda. Något som skulle betyda att individer inte kan mass-självkommunicera online, vilket Castells påstår. Detta eftersom kommunikationskanalen som används inte är oberoende av de statliga institutionerna och därmed är influerad av statens försök till meningsskapande. Denna skiljelinje spelar dock, som vi motiverar i nedanstående avsnitt, inte någon roll för internets förmåga att främja det deliberativa samtalet i auktoritära stater (Castells, 2011, s.6-7,11; Morozov, 2011, s.13, 16-18).

Givet ovanstående diskussion om vikten av deliberation för en fungerande demokrati, går det att argumentera för att internets roll som en plattform för deliberativa samtal kan spela en viktig roll i en demokratiseringsprocess.

6.2 Liberalisering

I detta avsnitt argumenterar vi för att internet i liberaliseringsfasen i en demokratiseringsprocess fungerar som en plattform för deliberativa samtal, oavsett yttre faktorer. För att kunna fastslå att så är fallet kommer vi behandla skiljelinjen mellan Castells och Morozov, vilka argumenterar för och emot internet som en autonom kommunikationskanal.

6.2.1 Morozovs paradox

Liberaliseringsfasen i en demokratiseringsprocess definieras som en minskning av det politiska förtrycket och en ökning av civila fri- och rättigheter för en stats medborgare (Ekman – Linde, 2014, s.19). I empirin har detta illustrerats av det, mer eller mindre, begränsade deliberativa samtalet fört av regimkritiker på nätet som föregått en specifik händelse – Bouazizis självantändning i Tunisien, mordet på Said i Egypten och mordet på en demonstrant i Bahrain. Denna beskrivning av liberalisering kan liknas vid Howard och Hussains förberedelsefas, vilken innebär att digitala aktivister använder digitala nätverk på ett sätt som låter dem identifiera sig med andra, diskutera orättvisor och på så vis komma fram till gemensamma mål (Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.11).

Det faktum att samtliga tre stater, vilka alla beskrivs av Freedom on in the World 2011 som “inte fria”, har nått transitionsstadiet i demokratiseringsprocessen belyser en paradox i Morozovs resonemang. Han menar att internet som demokratifrämjande medel måste utvärderas utifrån varje stats kontext och förutsättningar – auktoritära stater ser olika ut och det går därför inte att förvänta sig att internet i varje fall kommer verka för demokratisering. Vidare säger Morozov att det är naivt att tro auktoritära stater inte kommer lägga ner mycket resurser på att begränsa det fria samtalet på nätet, om det visar sig vara ett hot mot regimens hegemoni. Därmed kan det antas att en demokratiseringsprocess blir svårare att genomföra med tiden (Freedom House 2, 2012; Freedom House 2, 2011; Freedom House 4, 2011; Morozov, 2011, s.11, 13,16-18,47-49).

Med tanke på empirin går det däremot att argumentera för att så inte är fallet, eftersom auktoritära regimer inte har kunnat stoppa övergången från liberalisering- till transitionsfas i

Egypten eller Bahrain. I Egypten, efter att ha tagit del av händelserna i Tunisien, lyckades inte staten begränsa det digitala deliberativa samtalet tillräckligt för att förhindra skapandet av en social rörelse, vilket slutligen resulterade i Mubaraks avgång. Gällande fallet Bahrain skulle regimen, enligt Morozov, ha dragit lärdom av hur både Tunisien och Egypten agerat för att begränsa det deliberativa samtalet på nätet för att således stoppa liberaliseringsfasen – men även i Bahrain övergick tankar diskuterade digitalt till en social rörelse som ockuperade Pärlrondellen i Februari 2011 (Al-Rawi, 2015, s.35-36; Castells, 2015, s.54-55; Morozov, 2011, s.11, 13,16-18,47-49).

Med utgångspunkt i ovanstående resonemang, vill vi hävda att det finns belägg för att påstå att en auktoritär regim i liberaliseringsfasen inte nödvändigtvis kan lära sig av sociala rörelser som verkar utanför det egna territoriet eftersom, vilket Morozov erkänner, alla (auktoritära) stater är olika. På samma sätt som det, på grund av staters olikheter, inte går att hävda att internet alltid främjar demokratisering, går det inte heller att anta att regimer alltid kan lära sig av tidigare sociala rörelser i andra stater – eftersom dessa stater är olika den egna.

I Freedom on the Net-undersökningen 2011 kategoriserades Tunisien och Bahrain som “inte fritt” och Egypten som “delvis fritt”. Samtliga stater uppvisar höga poäng i kategorin överträdelse av användares rättigheter, medan Egypten är mer moderat gällande begränsning av innehåll jämfört med Tunisien och Bahrain. I kategorin hinder för tillgång skiljer sig fallen åt. Tunisien hade under tiden för undersökningen ett av världens mest svåråtkomliga internet. Bahrain och Egypten bedöms ligga på en nivå jämförbar med länder kategoriserade som “delvis fria”. Det ska dock poängteras att Bahrains resultat kan anses missvisande. Landet hade 2012 mellanösterns mest välutbyggda IT och telekom-infrastruktur och Freedom on the Net inkluderar både kostnadsvariabler – såsom kostnaden för bredband – och statens aktivt uppsatta hinder för tillgång – såsom att avsiktligt begränsa hastigheten på vissa hemsidor – i sitt resultat (Freedom House 1, 2011; Freedom House 3, 2011; Freedom House 1, 2012).

Utifrån empirin kan det konstateras att auktoritära regimer inte verkar dra lärdom av tidigare internetbaserade sociala rörelserns sätt att agera i liberaliseringsfasen, då deliberativa samtal kan föras även under strikta internetregleringar. Frågan som uppkommer ur detta resonemang

är om det ens är möjligt för auktoritära stater att fullkomligt begränsa det deliberativa samtalet på nätet.

6.2.2 Yttre faktorerers roll i liberaliseringsfasen

Det går att argumentera för att denna empiriska analys även visar att det inte behöver finnas ett samband mellan ett fritt, autonomt, internet och effektiva deliberativa samtal. Detta betyder i sin tur, givet empirin, att deliberativa samtal kan föras på internet oavsett om det är en autonom kommunikationskanal eller inte – skiljelinjen mellan Castells och Morozovs teorier, vilken diskuterades avsnitt 6.1, blir således irrelevant. Om internet är en autonom kommunikationskanal, vilket Castells hävdar, är det alltid möjligt att föra deliberativa samtal – en dörrvakt, vilket visas empiriskt, kan inte begränsa all åtkomst. Det är även – vilket visas empiriskt – möjligt att föra deliberativa samtal online om internet är, som Morozov påstår, en kommunikationskanal influerad av statens försök till meningsskapande genom exempelvis blockering av visst innehåll eller grova överträdelser av användares rättigheter. Så är fallet för att internets roll som deliberationsplattform i liberaliseringsfasen inte verkar vara beroende av yttre faktorer, undantaget en någorlunda välutbyggd IT och telekom-infrastruktur.

Givet empirin kan det således argumenteras för att en regim kan begränsa det deliberativa samtalet på nätet, men inte eliminera det.

6.3 Transition

I nedanstående avsnitt kommer vi resonera kring internets roll som mobiliseringsplattform i transitionsfasen i en demokratiseringsprocess. Vi väljer att dela upp transitionsfasen i två steg för att enklare kunna illustrera hur internet i denna fas är beroende av yttre faktorer.

6.3.1 Internets mobiliseringskraft i transitionsfasens inledande steg

Transitionsfasen symboliserar intervallet mellan två politiska regimer och har i empirin kännetecknats av skedet när tankar övergår till handling och en social rörelse därmed skapas. I Castells teori benämns internets mobiliserande kraft som ett viktigt bidrag till möjligheten att samordna olika nätverk mot ett gemensamt mål. Morozov belyser internets möjligheter till koordination för nätverk och beskriver det som en slags centralisering av gemensamma viljor,

som inte alltid behöver gynna demokratiförespråkare utan även regimen. Då regimen enklare kan spåra och upptäcka kritiker (Castells, 2015, s.250-252; Morozov, 2011, s.47-48).

Det som gör internets samordnande kraft betydande är, enligt Castells, att människor erbjuds ett enkelt sätt att kalkylera risken för att delta i motståndssaktioner. Genom kommunikation mellan aktörer tillåts dessa identifiera sig med andra och på så sätt överkomma rädsla. Ett resonemang som stärks av Breuer et al., som menar att eventuella deltagare genom publika evenemang på sociala medier kan bilda sig en uppfattning om hur lyckad en motaktion kan bli (Breuer et al., 2014, s.3; Castells, 2015, s.246-247).

Gemensamt för de presenterade empiriska fallen i transitionsfasen är, precis som Castells hävdar, att de sociala rörelserna i Tunisien, Egypten och Bahrain organiserade sig på nätet och ockuperade den urbana sfären efter en förlösande händelse. Ett resonemang som stärks av Howard och Hussain genom deras beskrivning av antändningsfasen, som förklarar hur en händelse som sprids på nätet och engagerar medborgarna får dem att identifiera sig med varandra. Denna följs av protestfasen, vilken gestaltas i den urbana sfären genom sociala rörelser ockupation av symboliskt viktiga platser – organiserade med hjälp av internet (Castells, 2015, s.1-3,249-255; Howard – Hussain, 2017, Kap 6 s.25).

6.3.2 Yttre faktorerers nyckelroll i transitionsfasens följande steg

I transitionsfasens andra steg blir det tydligt hur yttre faktorer påverkar utfallet i respektive falls demokratiseringsprocess. Eftersom regimer i samtliga presenterade empiriska fall valde att blockera eller kraftigt begränsa medborgarnas internetuppkoppling för att försvåra samordningen, beskriven ovan, går det att hävda att de sociala rörelserna i transitionsfasen var beroende av yttre faktorer för att fortsätta sprida sitt budskap. I fallet Tunisien kom Al-Jazeeras fortsatta rapportering och Frankrikes tillbakadragande av sitt inofficiella stöd för regimen att spela avgörande roller för fortsatt demokratisk utveckling. Även i Egypten var internationella mediers rapportering central, som tillsammans med informationsspridning i inofficiella forum och internationella aktivisters arbete fick protesterna att fortsätta. I Bahrain blev utfallet, trots internationella mediers inblandning, annorlunda på grund av att GCC valde att skicka trupper till landet för att hjälpa regimen att tysta ner protesterna (Al-Rawi, 2015, s. 26-27; Castells, 2015, s.58, 64; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.7-8, 11-12. 13).

Händelseförloppen och utfallen av de empiriska fallen går att förstå med hjälp av Howard och Hussains internationella fas och avgörandefas, vilka resonerar kring internationella aktörers påverkan på demokratiseringsprocesser. De hävdar att en ökning av det internationella trycket tvingar regimen eller andra intressenter att agera, vilket antingen resulterar i regimens överlevnad (Bahrain) eller fall (Tunisien och Egypten). Morozov vidareutvecklar resonemanget när han beskriver hur auktoritära stater skulle kunna använda internet för eget intresse, genom att exempelvis utveckla metoder för att – om dessa visar sig vara ett hot – hindra och slå ner sociala rörelser organiserade med hjälp av internet (Morozov, 2011, s.47-49).

Givet Morozovs resonemang och vårt inledande antagande om att en regim alltid vill behålla sin makt, går det att hävda att medlemsländerna i GCC, med händelserna i Tunisien och Egypten färskt i minne, valde att skicka trupper till Bahrain för att undvika ett utfall som kunde kommit att missgynna dem politiskt. Vidare vill vi, utifrån empirin och Morozovs teori, hävda att regimen i Bahrain och Egypten har lärt sig efter inhemska uppror och som en konsekvens antagit strategier för ökad övervakning online. Ett påstående som stärks av data från Freedom on the Net 2018, som visar att båda länder skärpt regleringar kring internet i samtliga kategorier (Freedom House 4, 2018; Freedom House 6, 2018; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.11; Howard – Hussain, 2013, kap 6 s.3-4,25; Morozov, 2011, s.47-49;).

Givet empirin och Morozovs teoretiska resonemang går det således att argumentera för att internet i transitionsfasen, till skillnad från i liberaliseringsstadiet, är beroende av yttre faktorer för att tjäna sin roll som plattform för mobilisering och därmed bidra till demokratisk utveckling.

6.4 Konsolidering

I detta avsnitt resonerar vi kring internets återgång till en plattform för deliberation. Vi diskuterar även fallen som inte nått konsolideringsstadiet, vilka istället har haft en negativ utveckling i termer av internetfrihet och generella mänskliga fri- och rättigheter.

6.4.1 Internets roll i konsolideringsfasen

Då vi tidigare hävdade att internet kan fungera som en deliberativ plattform i auktoritära stater med en begränsad offentlig sfär, går det – givet empirin – att argumentera för att internet kan fylla samma funktion i ett samhälle med en högre grad av fri- och rättigheter. För djupare förståelse kring internets roll i konsolideringsfasen går det att koppla dess funktion som plattform för deliberativa samtal till Urbinatis demokratidefinition. En förutsättning för att kunna med styra genom åsiktsskillnader är ett forum där medborgarna fritt kan uttrycka sina politiska åsikter, det vill säga en pluralistisk offentlig sfär. Med tanke på Urbinatis beskrivning av demokrati går det att anta att deliberativa samtal – diskussion av åsiktsskillnader – kan definieras som *politiskt deltagande*. Detta betyder i sin tur att en medborgare som för deliberativa samtal deltar i politiken (Urbinati, 2014, s.9, 40-42).

Av de presenterade empiriska fall uppsatsen lutar sig mot är det idag endast Tunisien som befinner sig i det konsoliderande steget i demokratiseringsprocessen. Enligt landets ranking i Freedom on the Net 2018 och Utrikesdepartementets rapportering 2017 kan det fastslås att medborgarnas handlingsutrymme på internet har ökat avsevärt de senaste åren. Sedan revolutionen 2011 deltar många organisationer aktivt i främjandet av mänskliga rättigheter och samhällsdebatten i stort. Detta har varit möjligt då fria medier och åsiktsfrihet etablerats, samtidigt som staten drastiskt begränsat sin censur av internet (Freedom House 1, 2018; UD 1, 2017, s. 1-6).

Enligt Castells grundar sig en social rörelses uppkomst i ett gemensamt mål som förenar olika nätverk att tillsammans kämpa för förändring. Vi menar däremot att en social rörelse, till skillnad från i liberalisering- och transitionssteget, i konsolideringsfasen inte har ett gemensamt mål att mobilisera sig mot. I Tunisien och Egypten bidrog bland annat uppkomsten av flera olika politiska partier till en mer splittrad opinion – till skillnad från tidigare, då det gemensamma missnöjet mot regimen var en drivande faktor för den sociala rörelsens handlingskraft (Castells, 2015, s.1-3,249-255; Castells, 2011, s.1; UD 1, 2017, s. 1-6).

Enligt Ekman och Linde har demokratins överlevnad inte bara att göra med hur institutioner utformas. Författarna menar att en stabil demokrati kräver en befolkning som anammar och

betraktar demokratiska värderingar som legitima, vilka enligt Urbinatis definition kan formas av deliberativa samtal i den offentliga sfären. Sambandet mellan internet och politiskt deltagande tydliggörs i Bouliannes metaanalys från 2015. Den beskriver att det finns ett starkt statistiskt samband mellan aktiviteter på sociala plattformar och nivån av engagemang i civilsamhället (Boulianne, 2015, s.534-535; Ekman – Linde, 2014, s.92-94).

Internet kan således, givet ovanstående resonemang och på grund av sin funktion som deliberativ plattform, betraktas som en betydande faktor för fortsatt demokratisk utveckling under konsolideringsfasen.

6.4.2 Fallen Egypten och Bahrain

I fallen Egypten och Bahrain kan det argumenteras för att det har skett en form av auktoritär konsolidering. Den nya regimen i Egypten och den gamla regimen i Bahrain har båda, vilket diskuteras ovan, skärpt övervakning och censur på nätet efter den Arabiska Våren. Något som illustreras av Freedom on the Net-mätningen 2018, vilken tydliggör stramare regleringar i samtliga kategorier för båda länder. Utrikesdepartementets rapporter från 2017 visar även på generella tillbakagångar i mänskliga fri- och rättigheter (Freedom House 5, 2018; Freedom House 6, 2018; UD 2, 2017; UD 3, 2017).

6.5 Indirekt liberalisering och auktoritär diffusion

Studien har hittills analyserat internets påverkan på varje enskilt steg i demokratiseringsprocessen, men under denna rubrik kommer två fenomen presenteras, utvunna ur empiriska iakttagelser och teoretiska resonemang.

Castells argumenterar för att sociala rörelser kan lära sig av och kommunicera digitalt med varandra. Något som exemplifieras empiriskt av framförallt det faktum att de egyptiska demonstranterna på Tahrirtorget hade "Tunisien är lösningen" som slogan. Att demokratifrämjande ideér, vars avsikt inte nödvändigtvis är att påverka andra, sprids över landsgränser och inspirerar ytterligare försök till demokratisering kallas för *diffusion*. Det finns inom demokratiteori en vedertagen tanke om att demokratisering sker i vågor. Där den

första sociala rörelsen skapar en dominoeffekt som påverkar andra etc. (Castells, 2015, s.54-55; Ekman – Linde, 2014, s.197-200; Howard – Hussain, 2013, kap 1 s.5-6).

Morozov hävdar att auktoritära regimer skulle kunna använda internet för att förhindra demokratiutveckling och vi har visat att så har varit fallet i transitions- och konsolideringsfasen i Egypten och Bahrain. Demokratiseringsprocessen i Bahrain blev avbruten i transitionsfasen efter att GCC, med händelserna i Tunisien och Egypten i färskt minne, valt att skicka trupper till landet för att stödja regimen. Dessutom har, som tidigare diskuterat, både Egypten och Bahrain genomgått en auktoritär konsolidering efter den arabiska våren, med en tillbakagång i både internetfrihet och generella mänskliga fri- och rättigheter (Al-Rawi, 2015, s. 26-27; Freedom House 5, 2018; Freedom House 6, 2018; UD 2, 2017; UD 3, 2017).

Det går därmed, givet empirin, att argumentera för att auktoritära stater – från och med transitionsfasen – också har möjligheten att påverkas av diffusion. Auktoritära stater lär sig av hur tidigare regimer agerar i en demokratiseringsprocess även om den tidigare regimens avsikt inte var att inspirera andra regimer – något vi valt att definiera som *auktoritär diffusion*.

Den andra iakttagelsen är gällande liberaliseringsfasen, som definieras enligt följande: en minskning av det politiska förtrycket och en ökning av civila fri- och rättigheter för en stats medborgare, exempelvis genom att större yttrandefrihet ges till den politiska oppositionen (Ekman – Linde, 2014, s.19, 82). I inget av de presenterade fallen har liberaliseringsfasen utspelat sig på detta sätt. Liberaliseringsfasen kan i samtliga stater snarare beskrivas som att internet, på grund av att regimen meningsmotståndare får tillgång till en kommunikationskanal där de kan föra deliberativa samtal oavsett regleringar, leder till en ökad kommunikationsfrihet. Vi menar att denna process startar när regimen investerar i IT och telekom-infrastruktur och en omedveten liberaliseringsfas därmed inleds – ett fenomen som vi väljer att definiera som *indirekt liberalisering*.

Studien har tidigare argumenterat för att en regim kan begränsa det deliberativa samtalet på nätet, men inte eliminera det. Samt att internet i transitionsfasen, till skillnad från i

liberaliseringsstadiet, är beroende av yttre faktorer för att tjäna sin roll som plattform för mobilisering och därmed bidra till demokratisk utveckling. Som en förlängning av detta resonemang går det att hävda att liberaliseringssteget i en demokratiseringsprocess inte kan förtryckas över tid, men att en regim har möjlighet att stoppa demokratiseringsprocessen från och med transitionsfasen. Frågan som nu kan ställas är varför så är fallet. Varför använder sig inte en regim av auktoritär diffusion i (den indirekta) liberaliseringsfasen?

Det kan argumenteras för att det inte är möjligt för en regim att helt begränsa det deliberativa samtalet på nätet eftersom det inte finns ett klart mål att angripa. Det går, med hänsyn till studiens slutsatser för internets roll i liberaliseringsfasen, att anta att det inte är realistiskt för en regim att kunna censurera all form av kritik på nätet utan att helt stänga av landets internetuppkoppling.

Ett specifikt nätverk agerar alltid i eget intresse och försöker påverka andra nätverk att också tjäna det specifika nätverkets intressen (Castells, 2011 s.1). En auktoritär regim är en konstellation av nätverk och det kan således antas att även dessa agerar för eget intresse, vilket i det här fallet skulle vara, givet studiens antagande, att värna om sin maktposition i samhället. För att ett nätverk ska kunna agera efter egenintresse krävs det dock att nätverket känner till sitt intresse. Vi vill hävda att en regim utan en tillräckligt stark motvikt inte känner att dess hegemoni hotas och därför inte heller agerar för att beskydda denna, något som även Morozov (2011, s.47-49) argumenterar för. Det går därför, givet studiens empiri och tidigare teoretiska resonemang, att argumentera för att en auktoritär stat verkar proaktivt först efter att en social rörelse med ett klart gemensamt mål – att störta regimen – har skapats och ett tillräckligt stor hot därmed uppenbarat sig, vilket sker först i transitionsfasen.²

---

² Det går även att argumentera för att demokratiseringsprocessen – den sociala rörelsen – i transitionsfasen är beroende av yttre faktorer och inte bara kan förlita sig på internet i sig självt, just eftersom regimen nu har ett klart mål att förtrycka.

7 Slutsats

Uppsatsens syfte är att fördjupa förståelsen för internets roll i en demokratiseringsprocess olika faser. Initialt antog vi, vilket formuleras i vår hypotes, att internet skulle ha större betydelse i liberalisering- och transitionsfasen. Utifrån studiens teoretiska ramverk, empiriska underlag och analys är det däremot tydligt att internet även kan spela en stor roll i demokratiseringsprocessens konsolideringsfas.

I liberaliseringsfasen indikerar såväl empirin som vår analys att internet som plattform för deliberativa samtal är central för att främja demokratisk utveckling i ett land. Utifrån empirin går det också att argumentera för att en auktoritär regims möjlighet att helt blockera deliberativa samtal på nätet inte är realistisk, förutsatt att internet i landet är uppkopplat mot omvärlden. Detta för att regimer inte verkar kunna samordna sig mot tankar som ännu inte format en social rörelse med ett klart gemensamt mål. Vi vill också hävda att liberaliseringsfasen per definition inte behöver börja när regimen frivilligt minskar det politiska förtrycket. Empirin har snarare visat att liberaliseringssteget börjar när stater investerar i IT och telekom-infrastruktur och därmed ger medborgare möjligheten att föra deliberativa samtal på nätet – något som ökar kommunikationsfriheten. Ett fenomen vi valt kalla indirekt liberalisering. Givet studiens resonemang och presenterad empiri vill vi också påstå att en liberaliseringsfas kan inledas i ett land oavsett internetregleringar.

Vidare konstaterar studien utifrån empirin, med stöd i teorin, att de tankar som deliberativa samtal föder i liberaliseringsfasen övergår till handling i transitionsfasen – då internet blir till en plattform för mobilisering. Genom evenemang på digitala plattformar kan människor på olika platser koordinera sig och ges en överskådlig bild av den sociala rörelsens storlek. När en centralisering av gemensamma viljor sker blir den sociala rörelsen slagkraftig, något som inte bara gynnar demokratiförespråkare utan även regimen – som enklare kan spåra och förtrycka kritiker. Vidare hävdar vi, utifrån samtliga analyserade empiriska fall, att internet är beroende av yttre faktorer för att driva en demokratiseringsprocess framåt – då regimer ofta blockerar uppkopplingen för att tysta protester i transitionsfasen. Vi vill också påstå att empirin tyder på att regimer, från och med transitionsfasen, kan dra lärdom av hur tidigare

demokratiseringsprocesser har utspelat sig. Ett fenomen som vi väljer att definiera som auktoritär diffusion.

I det konsoliderande steget motbevisades vår hypotes, som påstod att internets roll i detta steg inte var betydande. Utifrån studiens samlade empirin, teori och analys går det att argumentera för att internet i konsolideringsfasen återgår till att vara en plattform för deliberativa samtal som främjar demokratisk utveckling genom ökat politiskt deltagande. Något som är viktigt med tanke på Urbinatis definition av demokrati som styrning genom åsiktsskillnader.

Vi har i denna uppsats argumenterat för att internet i sig självt inte är en bidragande faktor för demokratisering, utan spelar olika roll i varje fas. Vi hävdar även att både Castells och Morozovs teorier behövs för att kunna förklara internets roll i demokratiseringsprocesser. Samt utvidgat Howard och Hussains fem faser för internets påverkan på demokratiseringsprocesser genom att resonera kring internets roll i konsolideringssteget.

8 Referenslista

Al-Rawi, Ahmed, 2015. "Sectarianism and the Arab Spring: Framing the popular protests in Bahrain", *Global Media and Communication*, Vol 11, nr 1, s.25-42. [Elektronisk]. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1742766515573550>. Hämtad: (2019-05-01)

Breuer, Anita - Todd Landman - Dorothea Farquhar, 2014. "Social media and protest mobilization: evidence from the Tunisian revolution", *Democratization*, Vol 22, nr 4. [Elektronisk]. <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13510347.2014.885505?needAccess=true&redirect=1>. Hämtad: (2019-04-28)

Castells, Manuel, 2011. "A Network Theory of Power", *International Journal of communication*, Vol 5 (2011), s.773-787. [Elektronisk]. <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/1136/553>. Hämtad: (2019-04-19)

Castells, Manuel, 2015. *Networks of Outrage and Hope: Social movements in the internet age*. 2 uppl. Polity Press: Cambridge.

Ekman, Joakim – Linde, Jonas, 2014. *Demokratiseringsprocesser – nya perspektiv och utmaningar*. 2 uppl. Lund: Studentlitteratur AB.

El-Nawawy, Mohammed – Sahar, Khamis, 2013. *Egyptian Revolution 2.0 – Political Blogging, Civic Engagement, and Citizen Journalism*. 1 uppl. Palgrave Macmillan: New York.

Esaiasson, Peter – Mikael, Gilljam mfl. 2017. *Metodpraktian – konsten att studera samhälle individ och marknad*. 5 uppl. Stockholm: Wolter Kulwers sverige.

Freedom House 1, 2011 - Freedom House webbplats, Tunisia, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2011/tunisia> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 2, 2011 - Freedom House webbplats, Tunisia, Freedom in the World 2011.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/tunisia> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 3, 2011 - Freedom House webbplats, Egypt, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2011/egypt> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 4, 2011 - Freedom House webbplats, Egypt, Freedom in the World 2011.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/egyp> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 1, 2012 - Freedom House webbplats, Bahrain, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2012/bahrain> Hämtad:
(2019-05-01)

Freedom House 2, 2012 - Freedom House webbplats, Bahrain, Freedom in the World 2012.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2012/bahrain-0> Hämtad:
(2019-05-01)

Freedom House 1, 2018 - Freedom House webbplats, Methodology, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net-methodology> Hämtad:
(2019-05-02)

Freedom House 2, 2018 - Freedom House webbplats, Tunisia, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/tunisia> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 3, 2018 - Freedom House webbplats, Tunisia, Freedom in the World 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/tunisia> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 4, 2018 - Freedom House webbplats, Egypt, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/egypt> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 5, 2018 - Freedom House webbplats, Egypt, Freedom in the World 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/egypt> Hämtad:
(2019-04-29)

Freedom House 6, 2018 - Freedom House webbplats, Bahrain, Freedom on the Net 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2018/bahrain> Hämtad:
(2019-05-01)

Freedom House 7, 2018 - Freedom House webbplats, Bahrain, Freedom in the World 2018.
[Elektronisk]. <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/bahrain> Hämtad:
(2019-05-01)

Howard – Hussain kap 1 - Howard, Philip – Muzammil Hussain, 2013. *Democracy's Fourth Wave?: Digital Media and the Arab Spring*. 1 uppl. Oxford University Press: Oxford.
[Elektronisk].
<https://www.oxfordscholarship-com.ludwig.lub.lu.se/view/10.1093/acprof:oso/9780199936953.001.0001/acprof-9780199936953-chapter-1?print=pdf>. Hämtad: (2019-05-01)

Howard – Hussain kap 6 - Howard, Philip – Muzammil Hussain, 2013. *Democracy's Fourth Wave?: Digital Media and the Arab Spring*. 1 uppl. Oxford University Press: Oxford.
[Elektronisk].
<http://www.oxfordscholarship.com/view/10.1093/acprof:oso/9780199936953.001.0001/acprof-9780199936953-chapter-6>. Hämtad: (2019-05-01)

Morozov, Evgeny, 2011. *The Net Delusion: How Not to Liberate the World*. 1 uppl. Penguin Books Ltd: London.

NE 1 - Nationalencyklopedin, 2019, "Egypten".

<https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/egypten> Hämtad (2019-05-04)

NE 2 - Nationalencyklopedin, 2019, "Deliberativa samtal".

<https://www-ne-se.ludwig.lub.lu.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/deliberativt-samtal> Hämtad: (2019-05-09)

Shelly, Boualinne, 2015. "Social media use and participation: a meta-analysis of current research", *Information, Communication & Society*, Vol 18, nr 5, 524-538. [Elektronisk].

<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1369118X.2015.1008542?src=recsys>.

Hämtad: (2019-05-11)

UD 1, 2017 - utrikesdepartementet, 2017. *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Tunisien 2015–2016*. [Elektronisk].

<https://www.regeringen.se/498cdf/contentassets/eab3392863ba4d72a9ee0421782539a0/tunisien---manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-2015-2016.pdf>

Hämtad: (2019-04-29)

UD 2, 2017 - utrikesdepartementet, 2017. *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Egypten 2015–2016*. [Elektronisk].

<https://www.regeringen.se/498cda/contentassets/2195800e5c7140999cf42062f660ebe9/egypten---manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-2015-2016.pdf>

Hämtad: (2019-04-29)

UD 3, 2017 - utrikesdepartementet, 2017. *Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Bahrain 2015–2016*. [Elektronisk].

<https://www.regeringen.se/498acb/contentassets/73526219fd2a42d5bc3c71eb842e72a5/bahrain---manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-2015-2016.pdf>

Hämtad: (2019-04-29)

Urbinati, Nadia, 2014. *Democracy Disfigured: Opinion, Truth, and the People*. 1 uppl.
Cambridge, MA: Harvard University Press.